

УДК 343.352

В.О. Заросило,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри управління безпекою, правоохоронної
та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права
ім. князя Володимира Великого

В.В. Гладкий,

аспірант кафедри управління безпекою, правоохоронної
та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права
ім. князя Володимира Великого

ХАБАРНИЦТВО ЯК БАЗИСНА ФОРМА ПРОЯВУ КОРУПЦІЇ

Анотація. Феномен корупції, як відомо, властивий практично для всіх сфер життєдіяльності людини. При цьому, тотальне панування корупції у державі досягається за рахунок стратегічного поширення цього явища в інститутах, покликаних запобігати та протидіяти корупції, тобто, тими інститутами влади, яким держава та суспільство надає надзвичайно високу довіру, уповноважуючи відповідними функціями. У той же час, визнаючи корупцію одним з найбільш небезпечних явищ, обумовлених людиною, сучасне українське суспільство є надзвичайно толерантним до хабарництва — базисної форми корупції. Намагаючись критично осмислити окреслену проблему, автори цієї статті аналізують сутність і видову структуру об'єктивації хабарництва.

Ключові слова: корупція, неправомірна вигода, прояв корупції, форма корупції, хабар, хабарництво, хабарадавець, хабаротримувач.

Постановка проблеми. Видатний англійський філософ-матеріаліст Френсіс Бекон (Francis Bacon), котрий втратив свою політичну кар'єру у результаті обвинувачення в отриманні хабаря, до цього в есе «Про високу посаду» розглядав хабарництво як реальну загрозу для держави. Зокрема, мислитель зазначає: «Що стосується корупції: не лише зв'яжуть свої руки та руки своїх підлеглих, щоб вони нічого не брали, а й пов'яжуть також руки прохачів так, щоб вони теж нічого не пропонували [1, с. 101]. Попри численні перетворення українського антикорупційного законодавства останніх років, проду-

кування множини антикорупційних органів в нашій державі, можна констатувати, не лише очевидну гіперінфляцію законодавства, знецінення антикорупційної практики [2, с. 5], але й те, що «руки» по сьогодні не лише не були «зв'язані» у того, хто бере, але й у того, хто дає неправомірну вигоду. Відтак, на сьогоднішній день Україна залишається однією з найбільш корумпованих держав у світі, посівши у 2017 р. (разом із Сьєрра-Леоне, М'янмою, Іраном та Гамбією) 130 місце в рейтингу сприйняття корупції Transparency International. У той же час в меншій мірі поширена невідповідність поєднання приватного

інтересу із публічним у таких державах колишнього СРСР, як Азербайджан, Казахстан і Молдова, котрі у цьому рейтингу посіли 122 місце, а також у Вірменії — 107, Білорусі та Грузії — 68 і 46 відповідно, Латвії та Литві — 40 і 38 відповідно. При цьому сусідня Польща, що належала до т. зв. «соціалістичного табору», посіла в означеному рейтингу 36 місце, а віддалена Нова Зеландія — 1 місце. Все це вказує на те, що сьогочасна реалізація державної антикорупційної політики в Україні залишається неефективною, пронизаною стійкими корупційними зв'язками, а українське суспільство, котре засуджувало попередню владу до 2014 р., по сьогодні є активним учасником підтримання триваючого панування корупції в Україні, яке на теперішній час набуло найбільш руйнівних масштабів [3, с. 59].

При цьому слід звернути увагу на те, що вказана проблема, дійсно, щонайперше стосується невідповідності суспільної свідомості українського суспільства антикорупційним очікуванням цього суспільства та суттєвих вад суспільної антикорупційної освіти, обізнаності. На вказане звертають й увагу зарубіжні вчені [див., напр.: 4, с. 40], головним чином, у контексті вчинення українцями корупційних діянь поза межами України. Зокрема, польська вчена проф. Ірена М. Жеплінська (Irena Maria Rzeplińska) з Варшавського університету зазначає, що злочин, передбачений ст. 229 КК Республіки Польща (пропонування чи надання фінансової або іншої вигоди), у період з 2008—2013 рр. вчинявся іноземцями на території Польщі 96 разів, а саме громадянами 17 країн, в тому числі України — 41,7%, Білорусії — 22,9%, Литви — 9,4%, Російської Федерації — 7,3% [5, с. 178]. Поряд із тим, слід мати на увазі кількісну пред-

ставленість українців у цій державі. Зважаючи на актуальні дані [див. напр.: 6, с. 155; 7, с. 16] наша держава є найважливішим джерелом трудової міграції (зокрема, вже у 2017 р. громадянам України було видано близько 125 тис. дозволів, що на 30% більше, аніж у попередньому році [8, с. 7]). Окрім того, слід додатково також врахувати кількість туристів з України та т. зв. «туристів-підприємців» — жителів прикордонних міст України, що щоденно перетинають кордон з Польщею з метою перевезення товарів (зокрема, алкогольні та тютюнові вироби) з їх подальшим збутом, а, відповідно, в найбільшій мірі мають відношення до окреслених проф. І.М. Жеплінською статистичних даних. Утім, хоча той факт, що українці в більшій мірі вчиняють корупційні злочини аніж інші іноземці й пояснюється тим, що українців в цій державі значно більше інших іноземців, факт найбільшої толерантності наших співвітчизників до феномену корупції є найбільш високим серед вказаних проф. Жеплінською держав (окрім РФ, яка в 2017 р. у рейтингу сприйняття корупції TransparencyInternational зайняла 135 місце).

Саме тому, слід наголосити на тому, що «створення ефективного механізму протидії корупції завдання не тільки законодавців а й всього суспільства, яке, в першу чергу, повинне володіти необхідним комплексом знань у цій сфері» [9, с. 184]. При цьому, очевидні вади суспільної антикорупційної освіти, обізнаності, що спостерігаються в Україні та в багатьох інших державах світу, є цілком очевидними, зважаючи на сутність феномену корупції, який до сьогодні не має навіть однозначного канонічного визначення [10, с. 16], а однозначне й завершене легальне формулювання відповідної

дефініції, як зазначають вчені [11, с. 10], навряд чи виявляється взагалі можливим. Означене обумовлене наступними факторами: (1) швидким розвитком суспільних відносин та їх концептуальною зміною у зв'язку із розширенням учасників цих відносин (оптимізація здійснення тих чи інших соціальних процесів призводить до модифікації засобів, способів і методів здійснення корупційної практики [див., напр.: 12, с. 4001–4009]); (2) залежність соціально-правової сутності корупції від кола суб'єктів, що можуть вчиняти корупційні злочини (на сьогодні у світі не розроблено вичерпного переліку суб'єктів корупційних злочинів, а наявні у міжнародно-правових актах та законодавчих актах різних держав відповідні переліки гостро критуються вченими).

Поряд із тим, слід звернути увагу на те, що корупція тривалий час в Україні та світі зводилась лише до хабарництва, що на сьогоднішній день є однією з форм прояву корупції та її основою. Утім, слід визнати той факт, що по сьогоднішній день означений прояв корупції ще не є достатньо дослідженим та потребує актуалізації.

Аналіз наукової літератури та невирішені питання. З'ясуванню сутності хабарництва, як форми прояву корупції, що у загальному сенсі виявляється у виді пропозиції, наданні, отриманні та вимаганні неправомірної вигоди присвячені наукові дослідження багатьох українських та зарубіжних правників, зокрема: А.Т. Аль-Фаїз [13], П.П. Андрушко [14], О.О. Дудоров [15], О.О. Кваша [16], Д.І. Крупко [17], В.С. Лукомський [18], М.І. Мельник [19], А.В. Мисливий [20], Д.Г. Михайленко [21], І.В. Пиголенко [22], В.М. Чепелюк [23], Ф.В. Шиманський [24], Д.О. Шумейко [25] та ін. Зокрема, на думку О.О. Ковальнової, Т.О. Барді-

ної та Д.А. Едгенова, хабарництво — це найбільш поширений прояв корупції [26, с. 200], а проф. В.Л. Погрібна називає хабар «візитівкою» корупції [27, с. 148]. Дійсно, хабарництво є тією формою прояву корупції, що переслідується кримінальним законодавством більшості сучасних держав, на відміну від інших форм корупції, котрі в одних державах визнаються в якості злочинних проявів корупції, а в інших — законодавцем розглядаються або в якості адміністративного правопорушення, або ж взагалі як поведінка, здійснювана в межах юридичної норми.

З огляду на те, що корупція на пострадянському просторі й по сьогоднішній час вченими та практиками зводиться виключно до хабарництва, закономірним чином цей вузький підхід до розуміння корупції залишається відображений і на антикорупційному законодавстві окремих держав колишнього СРСР. Зокрема, в Україні, як зазначають вчені, законодавство про кримінальну відповідальність протягом тривалого періоду часу забороняло лише один, так би мовити, традиційний прояв корупції — хабарництво (одержання й давання хабаря) та «супутні» щодо нього злочини (провокацію хабаря, посередництво у хабарництві) [28, с. 55]. Крім того, наприклад, у Республіці Білорусь кримінальний закон в своїй «антикорупційній» частині не використовує поняття «корупція», орієнтується переважно на попередження та протидію хабарництва, на що вказують, зокрема, ст.ст. 396, 430–433, 252, 253 КК Республіки Білорусь.

Утім, вузьке розуміння корупції (зведення її виключно до хабарництва) є властивим не лише для пострадянських держав. Сучасне поняття корупції, яким охоплено хабарництво в якості однієї з форм прояву цього явища,

остаточно не закріпилось в нормативній та практичній площині багатьох держав світу. Наприклад, чилійський вчений проф. Луїс Р. Коллао (Luis Rodríguez Collao) звертає увагу на те, що слово *corrupción*, *corrupter* в іспаномовних державах ще донедавна було лише синонімічним аналогом слів «розбещення» (наприклад, «розбещення неповнолітніх» — *corrupción de menores*), «спокушання» у сексуальному контексті (*seducir*), «порок» (*vicio*) або «дефект» (*defecto*). При цьому нещодавно в юридичній мові слова *corrupción*, *corrupter* почали використовуватись в контексті сьогочасної концепції корупції, відповідно, як «корупція» та «корупціонер» [29, с. 342].

При цьому, зокрема, польська вчена д-р Яніна Філек (Janina Filek) пропонує шість способів зрозуміти явище хабарництва: (1) як банкрутство авторитету (*niszczenie*): якщо з'ясується, що рішення приймалося у результаті одержання хабаря, авторитет хабароотримувача (а часто і повноваження установи, яку він представляє) безповоротно знищується; (2) як моральна розбещеність (*zepsucie*): вчинення корупційного злочину свідчить про моральне розтління, що характеризує відповідну установу; (3) як неправда (*fałsz*): якщо рішення є результатом хабарництва, то воно є суто обманливим; (4) як спокуса (*uwiedzenie*): хабарництво є рівнозначним тому, що хтось звабився аморальною пропозицією; (5) як образа (*znieważenie*): поблажливість хабарництву є образливою для чиновника, адже це дозволяє усім вважати чиновника предметом, який можна придбати, просто за високу ціну; (6) як безчестя (*zhańbienie*): хабарництво протягом століть вважалося соромом і плямою на честі людини

(хабарник ганьбить себе, оточуючих її установу, представником якої він є) [30, с. 160].

У свою чергу польська вчена Анна Робак (Anna Robak) вважає, що під поняттям «хабарництво» (*przekupstwo*) слід розуміти форму корупції, котра передбачає, що в обмін на виконання чи відмову від виконання певної діяльності надається гроші чи інша «особиста вигода» (*korzyść osobista*) [31, с. 69]. При цьому, «особиста вигода» польськими юристами загалом розуміється переважно в якості вигоди фінансового характеру, поліпшення становища особи, на яку спрямована вигода, в тому числі захист при отриманні роботи або просування по службі, відзначення нагородою чи, наприклад, організація поїздки на пільгових умовах чи отримання статевого контакту [32, с. 25–26; 33, с. 141].

Отже, концепт «хабарництво» (саме як форма прояву корупції) є складним феноменом, що потребує переосмислення з огляду на множинні перетворення в суспільному житті України останніх років. Вказане обумовлює мету цієї наукової статті — критичний аналіз сутності та видової структури хабарництва, як фундаментальної форми прояву корупції. Досягненню поставленої мети сприятиме аналіз актуальної наукової літератури, положень чинного законодавства та практики українських судів у справах про хабарництво.

Виклад основного матеріалу. Що найперше, слід погодитись із тим, що хабарництво — це родові поняття, котре охоплює три самостійні, але взаємопов'язані складові кримінального правопорушення: (а) одержання хабаря (одержання посадовою особою особисто чи через посередника у будь-якому вигляді грошей, матеріальних цінностей чи прав майнового характеру

[34, с. 241]); (б) давання хабаря (пропозиція, обіцянка або забезпечення вигоди службовцю або уповноважений посадової особи для нього самого або для третьої особи за те, що він в якості зустрічної послуги вчинив або ж вчинить у майбутньому проступок щодо своїх службових обов'язків [35, с. 104]); (в) посередництво у хабарництві (цей злочин скоює посередник у хабарництві, котрий виконує доручення хабародавця або хабароотримувача, діючи від їх імені [36, с. 7]). Ці злочини пов'язані між собою спільністю об'єкта та предмету, змістом і характером злочинних дій [22, с. 116].

Необхідно також зауважити, що об'єктом хабарництва є здійснювана відповідно до закону діяльність публічного апарату влади та управління, інтереси державної та муніципальної служби. Під предметом хабарництва слід розуміти матеріальні цінності, а також послуги майнового характеру та майнові права (хоча у практичній дійсності такими можуть бути й інші блага, зокрема, і немайнового характеру). Зокрема, хабарем як предметом хабарництва, на думку Є.І. Уголькової, можуть визнаватися: (1) передання цінних паперів, майна; (2) надання послуг майнового характеру (наприклад, надання кредиту зі заниженою відсотковою ставкою, надання безкоштовних туристичних путівок, ремонт квартири, передача автотранспорту для його тимчасового використання, прощення боргу); (3) передання майнових прав (приміром, передача права на квартиру, передача права вимоги до боржника, передача права на використання об'єктів інтелектуальної власності) [37, с. 71, 74].

Слід погодитись із тим, що як правопорушення хабар — «це купівля того, що влада продавати теоретично не повинна, але може» [27, с. 149], це

плата за лобіювання інтересів певних бізнесових структур («кришування», упереджений розподіл пільгових кредитів і державних замовлень, надання конкурентних переваг тощо) [38, с. 379], хоча, у переважній більшості (за кількісною ознакою) хабарі даються пересічними громадянами чиновникам низького рівня (державні службовці VI–VII категорії) в якості «неофіційної винагороди з метою отримання оптимального доступу до послуг, які повинен надати держслужбовець у межах своїх повноважень (приміром, «пришвидшення» отримання довідки).

При цьому, необхідно зауважити, що хабар можна формально розглядати в межах таких його типових та розповсюджених в Україні різновидів:

(1) неправомірна вигода як «подяка». В Україні, як і в низці інших пострадянських держав, люди, особливо ті, що проживають у провінціях, отримавши послугу, вважають за краще, крім офіційного платежу за неї, також залишити після себе неофіційний платіж — «подяку» за надану послугу (до речі, окреслена проблема є цікавим психологічним питанням, що допомагає в більшій мірі зрозуміти суб'єктивну сторону поведінки цих людей, проте, це питання ми дослідимо більш детально в подальших працях). Найбільшою мірою традиція «дякувати» за належне виконання своїх професійних обов'язків на пострадянському просторі (і в ряді інших держав) поширена по відношенню до медичного персоналу, що можна пояснити глибоким історичним корінням цієї традиції (власне, саме в контексті корупції у сфері охорони здоров'я це питання переважно й досліджується вченими [див., напр.: 39; 40]). Через це, як стверджують О.І. Плотніков, Е.О. Багун та А.В. Харіна, на сьогоднішній час спроби дати гроші або

вручити подарунок медичному працівникові нікого не дивують. «Одні дякують медичних працівників вже після наданих послуг, інші, сподіваючись на краще ставлення та хороший догляд, вручають подарунки до початку лікування». При цьому, вчені відзначають, що бажання віддячити лікареві за лікування від хвороби, не кажучи вже про порятунок життя, зокрема, матеріально, навряд чи можна визнати ненормальним», особливо, якщо врахувати той факт, що хабарництво — це «посадовий злочин, а не професійний» [41, с. 75–76]. Є.В. Єпіфанова з цього приводу зазначає, що у суспільстві панує ідея, скрізь призму якої той факт, що медицина, яка відноситься до сфери послуг, робить допустимим надання пацієнтом «чайових» в якості жесту доброї волі за сумлінне виконання медичним працівником трудових обов'язків [42, с. 35].

Разом із тим, не можна заперечувати й той факт, що різниці між «хорошими хабарями» та «поганими хабарями», так само, як і виправдання хабаря просто не існує. Оскільки хабарництво не може бути виправдане, то, як справедливо стверджує американський вчений Гарві С. Джеймс Мл. (Harvey S. James Jr.), задача у цьому контексті полягає саме в тому, щоб точно визначити, коли конкретний платіж буде являти собою хабар [43, с. 200]. При цьому, на нашу думку, в тих випадках, коли людина «віддячує» медика за надані медичні послуги, а педагога за освітні послуги, хоча в цих випадках ця особа може не «дякувати» відповідних осіб матеріальним або ж нематеріальним способом, і його статус не буде змінений не наданою «вдячністю», то вираз відповідної «подяки», дійсно, не слід розуміти через призму корупції. Між тим, вказане буде справедливим лише за умови, що відповідна

дія «дякуючого» не була обумовлена різними зловживаннями його довірою з боку особи, що надає послугу (мова йде, зокрема, про маніпуляції почуттями співчуття, сумління, провини та подяки);

(2) дарування «подарунка». Подарунок — це «матеріальний об'єкт, річ, яку дарувальник за власним бажанням і безоплатно підносить з метою зробити приємність або користь одержувачу подарунка». У тих випадках, коли «передбачається якесь зустрічне відшкодування, речами або дією», відтак, не можна вести мову про подарунок [44, с. 248]. Таким чином, дарування подарунка та надання «подяки» не тотожні, оскільки, дякують за щось (за те, що вже відбулось, було отримано та/або буде неодмінно зроблене, та/або робиться зараз і неодмінно буде доконане), в той же час, як подарунки дарують безоплатно. Однак, у світлі корупції дарування «подарунка», так само, як і надання «подяки», спотворюються та втрачають своє первісне значення, первинні атрибутивні властивості, фактично зливаючись в єдиному сенсі — як засіб здійснення корупції (єдина відмінність в окресленому контексті «подяки» від «подарунка» в тому, що «подяка» надається, як правило, у формі грошових коштів або ж надання послуги, тоді, коли «подарунок» — це завжди матеріальний об'єкт, що має певну цінність);

(3) неправомірна вигода як «оплата законних послуг». Якщо неправомірна вигода у виді «подяки» надається «дякуючим» за власної ініціативи, то відповідна вигода, як «оплата законних послуг», є наслідком гострої необхідності у послугі та наданні цієї послуги лише у відповідь на надання неправомірної вигоди. Відтак, специфічним для неофіційного платежу як

«оплати законних послуг» є наступне: (а) ця послуга є законною, а той, хто її надає, має право (іноді — зобов'язаний) її надавати; (б) той, хто надає законну послугу, не вимагає неправомірну вигоду, однак, не надає цієї послуги без неправомірної вигоди; (в) особа, яка потребує послуги, знаходиться в безальтернативному становищі — ті чи інші обставини, не пов'язані з надавачем послуги, примушують її звернутись за послугою та надати неправомірну вигоду. Саме тому, розглядуваний різновид хабарництва можна назвати «м'яким вимаганням неправомірної вигоди».

Також варто звернути увагу на те, що неправомірна вигода як «оплата законних послуг», на відміну від неправомірної вигоди — «подяки», переважно, або передуює наданню самої послуги (для того, щоб отримати її в належній формі, маючи право на її отримання; для того, щоб отримати неправомірну перевагу), або ж надається вже у процесі здійснення послуги (для того, щоб «поліпшити» динаміку та інші якісні характеристики споживаної послуги, маючи право на неї; для того, щоб отримати неправомірну перевагу на тлі інших споживачів цієї послуги, наприклад, просування в черзі до якогось блага тощо). Однак, слід визнати той факт, що неправомірна вигода як «оплата законних послуг» може здійснюватися також і після надання певної послуги, що можна спостерігати у сферах, в яких ще життєздатним є марновірство (наприклад, досить часто хірурги вимагають неправомірну вигоду до проведення операції, однак, отримують її після завершення операції з тим, щоби «не наврочити» тощо). Окрім того, слід звернути увагу на те, що неофіційний платіж як «оплата послуг» може надаватися у комбінований спосіб — до

процесу надання послуги та в процесі її надання (чи після її завершення). У цьому разі «платіж» поділяється на декілька часток, одна з яких буде розумітись в якості авансу (підтвердження корупційної заінтересованості, що має важливе значення для осіб, які ще не перебували у корупційних відносинах), а інша (чи інші) — як основна частина (частини) «платежу»;

(4) неофіційний платіж як «оплата незаконних послуг». Якщо у випадку надання чи отримання неправомірної вигоди за отримання чи надання певної законної послуги неправомірна вигода є неправомірною, оскільки законне отримується у супереч відповідній встановленій процедурі надання-отримання цієї послуги, то в межах питання, що нами розглядається, неправомірна вигода виявляється інструментом отримання та надання саме неправомірних послуг. Однак, певна річ, що мова в цьому контексті не йде про «купівлю» будь-якої незаконної послуги (наприклад, вбивство на замовлення, виготовлення хімічної зброї, «рабський» (підневільний) аутсорсінг та аутстафінг тощо). Цього питання стосуються лише незаконні послуги, які особа може вчинити з огляду на повноваження та вплив, які йому надають держава.

Як правило, оплата незаконних послуг має наступний характер:

(4.а) незаконний заступницький характер, тобто, сприяння особою, яка володіє владою та/або впливом, у здійсненні тих чи інших діянь, незалежно від законності цих діянь. В означеному сенсі особа пропонує «допомогти» (чи погоджується на прохання «допомогти») у здійсненні (чи не здійсненні) законних (чи протиправних) діянь, користуючись своєю владою та/або впливом.

Ці дії переслідуються чинним кримінальним законом України, зокрема,

ст. 369-2 КК України, якою у ч. 1 передбачається кримінальна відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди особі, котра пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави. Між тим, важливо звернути увагу на те, що суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 369-2 КК України, може бути будь-яка особа, зокрема, службова особа як публічного, так і приватного права.

В якості прикладу можна розглянути обвинувальний вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 30 серпня 2018 р. у справі № 766/14831/18 (провадження № 42018230270000067). Суть справи полягає у тому, що Особа 1 (громадянин України, росіянин, одружений, має на утриманні двох малолітніх дітей, не працевлаштований, раніше не засуджувався) 3 липня 2018 р., знаходячись у службовому кабінеті № 47 Херсонського управління Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України, «діючи умисно, запропонував надати заступнику начальника Херсонського управління ДВБНП України Особі 2 неправомірну вигоду у сумі 500 дол. США, еквівалентну 13 000 грн, який обіцяв (погодився) за таку вигоду здійснити вплив на прийняття рішення особами уповноваженими на виконання функцій держави посадовими особами Великолепетиського відділення поліції Каховського відділу поліції ГУНП в Херсонській області, щодо вирішення питання повернення вилученого у Особи 1 транспортного засобу». Того ж дня Особа 1, знаходячись у службовому кабінеті № 47 Херсонського управління ДВБНП України, діючи умисно, надав заступнику начальника

Херсонського управління ДВБНП України Особі 2 неправомірну вигоду у сумі 13 500 грн (тобто, 440,16 євро за курсом НБУ на день отримання коштів), який обіцяв (погодився) за таку вигоду здійснити відповідний вплив, у результаті чого Особа 1 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 369-2 КК України. 30 липня 2018 р. між прокурором військової прокуратури Херсонського гарнізону Особою 3, з одного боку, та обвинуваченим Особою 1, з іншого боку, на підставі ст.ст. 468, 469, 472 КПК України була укладена угода про визнання винуватості, яку затвердив суд та, таким чином, визнав обвинуваченого винним у вчиненні відповідного злочину й призначив йому покарання у виді штрафу у розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 8 500 грн (тобто, 259,3 євро), а гроші, які використовувались як засіб вчинення злочину (13 500 грн) — конфіскувати у дохід держави, на підставі ст. 96-1 КК України.

Поряд із тим, у ч. 2 ст. 369-2 КК України передбачається кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди. Таким чином, об'єктивна сторона цього злочину характеризується активною поведінкою (діями) особою-посередника, що полягає в: одержанні неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою; або в пропозиції здійснити такий вплив за надання такої вигоди. Також, за цією частиною ст. 369-2 КК України карається злочин із формальним складом, який визнається закінченим у разі: одержання

неправомірної вигоди (з моменту фактичного отримання особою-посередником хоча б частини цієї вигоди); у разі пропозиції здійснити вплив за цю вигоду (з моменту надходження такої пропозиції, тобто доведення її змісту до відома особи, до якої звертається посередник, незважаючи на те, чи погодилася особа, до якої посередник звернувся, з пропозицією). Разом із цим, слід звернути увагу на те, що суб'єктом злочину за ч. 2 ст. 369-2 КК України, на відміну від ч. 1 цієї ж статті, може бути лише приватна особа.

Для прикладу розглянемо вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 20 липня 2018 р. у справі № 490/5055/18 (провадження № 1-кп/490/659/2018). Суть справи полягає у тому, що Особа 1 (громадянин України, раніше не судимий) 8 червня 2016 р., 4 липня 2016 р. та 23 серпня 2016 р. одержав від громадянина Особа 2 для третьої особи першого заступника начальника Головного управління Державної фіскальної служби у Миколаївській області Особа 3 неправомірну вигоду у три прийоми в сумі: 544 тис. грн (тобто, 19 209,03 євро), 134,4 тис. грн (4 864,27 євро) та 141 тис. грн (4 931,79 євро) відповідно, а загалом в сумі 819,4 тис. грн (тобто, 29 005,09 євро, а на дату винесення вироку — 26 716,66 євро), за обіцянку Особою 3 здійснити вплив на прийняття рішення: (а) особою, уповноваженою на виконання функцій держави оперативних та слідчих працівників ГУ ДФС у Миколаївській області щодо не проведення перевірок у трьох компаніях, підпорядкованих Особі 2, на предмет фіктивності з ініціюванням питання про їх відключення від електронної системи податкової звітності, не проведення підпорядкованими слід-

чими Слідчого управління ГУ ДФС у Миколаївській області обшуків, інших слідчих дій, вилучення речей і документів в зазначених підприємствах, тим самим не перешкоджання їх підприємницькій діяльності, та закриття кримінального провадження № 3201615000000032 від 28 квітня 2016 р. за ч. 1 ст. 205-1 КК України; (б) заступника начальника Департаменту захисту економіки ГУ Національної поліції в Миколаївській області Особою 4 щодо надання вказівки про не проведення підпорядкованими оперативними працівниками Управління захисту економіки ГУ НП в Миколаївській області перевірок діяльності трьох підпорядкованих Особі 2 підприємств у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян» та не перешкоджанні їх підприємницькій діяльності шляхом не ініціювання проведення слідчих (процесуальних) дій у кримінальному провадженні № 12015150020006878 від 23 грудня 2015 р. за ч. 1 ст. 358 КК України на вказаних товариствах. Таким чином, Особа 1, своїми умисними протиправними діями вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 369-2 КК України. Як випливає з розглянутого вироку, 1 червня 2018 р. між прокурором та обвинуваченим укладена угода про визнання винуватості, яку затвердив суд та ухвалив визнати Особу 1 винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України і призначити йому покарання у виді штрафу у розмірі 1 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 25 500 грн (тобто, 831,43 євро на час винесення вироку);

(4.б) викривляючий пряму демократію (народовладдя) характер. У ч. 2 ст. 5 Конституції України проголошується: «Носієм суверенітету і єдиним

джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». При цьому у ч. 3 цього конституційного положення виключно за народом закріплюється право «визначати і змінювати конституційний лад в Україні». В абз. 4 підп. 4.1 п. 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) [45] Суд висловлює думку, що ч. 3 ст. 5 Основного Закону України треба розуміти так, що народ «може реалізувати своє право визначати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі». Поряд із тим, у ст. 69 конституцієдавцем зазначається, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії».

Під «безпосередньою (прямою) демократією» вчені розуміють порядок, «за яким рішення ухвалюються шляхом безпосереднього, конкретного виявлення волі та думки всіх громадян» [46, с. 6]. Тобто, як зазначає В.Л. Федоренко, безпосередня демократія в нашій державі — це «самостійна реалізація Українським народом власної волі щодо власних інтересів (у цілому чи щодо частини суспільства) або щодо інших народів і держав» [47, с. 61]. Таким чином, сутність безпосередньої демократії, як справедливо зазначає вчена В.Ю. Толстих, полягає в тому, що громадяни «здатні безпосередньо впливати на вирішення багатьох різних питань в громадській та державній сферах життя країни». З цього також впливає і соціально-правова значущість відповідної форми демократії. Крім того, важливо наголосити й на тому, що значимість

безпосередньої демократії також виражається в її меті, яку вчені зводять до того, що пряма демократія «забезпечує стабільне функціонування представницької демократії, згідно волевиявлення народу; встановлює контроль і нагляд за діяльністю представницьких органів державної влади та народних представників у них; сприяє народу під час прийняття ним рішень з основних питань життєдіяльності держави та суспільства» [48, с. 2].

Отже, якщо особа віднесена до виборчого корпусу (чи його визначеної частини), то, таким чином, вона володіє владою та певним впливом, який може використовуватись та «купуватись», що закономірно в умовах панування корупції в суспільстві [49, с. 51–53; 50, с. 35]. Саме тому, викривляючий пряму демократію (народовладдя) характер неофіційний платіж як «оплата незаконних послуг» виявляється в електоральній корупції (у сенсі підкупу виборця чи учасника референдуму).

Зважаючи на це, зокрема, у ч. 2 ст. 160 КК України прямо передбачається кримінальна відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання виборцю (чи учаснику референдуму) неправомірної вигоди за вчинення (чи невчинення) будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права чи права на участь у референдумі (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці (дільниці референдуму) більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах, кандидатів від політичної партії, місцевої організації політичної партії або відмова від такого голосування, передача виборчого бюлетеня іншій особі). При цьому «неправомірною вигодою» у ст. 160 КК України

законодавець розуміє кошти (чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи), вартість яких перевищує 3% розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав.

Для прикладу розглянемо вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 20 червня 2016 р. у справі № 369/5667/16-к (провадження № 1-кп/369/325/16). Суть справи полягає в тому, що Особа 1 (має середню освіту, не працює, не одружений, раніше не судимий) 23 жовтня 2015 р. зустрівся з невідомою особою на ім'я Анатолій, котрий запропонував йому заробити грошові кошти шляхом підкупу голосів виборців та передав Особі 1, з цією метою 9 500 грн (тобто, 376,98 євро за курсом НБУ на день отримання коштів, з урахуванням того, що мінімальна заробітна плата на той час становила 1 378 грн, тобто, 54,68 євро), повідомивши при цьому, що 25 жовтня 2015 р. Особі 1 необхідно прибути до м. Вишневого, де він мав зустрітись зі знайомим Анатолієм. При цьому частину з загальної суми грошових коштів Особа 1 мав залишити собі як винагороду за виконану роботу. В обумовлені дату та час Особа 1 прибув до церкви «Спасіння» у м. Вишневому, де здійснив підкуп голосів виборців, а саме — пропонував по 200 грн (тобто, 7,9 євро за курсом НБУ на день пропонування неправомірної вигоди; відповідно, це 14,51% від мінімальної заробітної плати на той час) кожному виборцю, займаючись підкупом голосів виборців на користь одного з кандидатів на посаду міського голови м. Вишневого та усвідомлюючи те, що його дії носять незаконний та протиправний характер, вчиняючи таким чином злочин середньої тяжкості, що

передбачається ч. 2 ст. 160 КК України. Необхідно звернути увагу на те, що до суду обвинувальний акт надійшов з угодою про визнання винуватості, що укладена 21 червня 2016 року між прокурором та обвинуваченим. Вивчивши обвинувальний акт, матеріали кримінального провадження, надані прокурором, а також вивчивши угоду, вислухавши обвинуваченого та думку прокурора, суд дійшов висновку про можливість затвердження угоди про визнання винуватості, укладеної між прокурором та обвинуваченим, та призначення обвинуваченому узгодженого сторонами виду та розміру покарання, а саме у виді позбавлення волі на строк 3 роки з позбавленням права обіймати посади та займатися діяльністю, які пов'язані з безпосередньою реалізацією виборцями чи учасниками референдуму свого виборчого права чи права на участь у референдумі, на строк 2 роки.

Поряд із тим, у ч. 3 ст. 160 КК України передбачається відповідальність за здійснення передвиборної агітації (агітації референдуму) шляхом надання підприємствам, установам, організаціям неправомірної вигоди або надання безоплатно товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством), робіт, послуг.

Більш сувора міра кримінальної відповідальності передбачається в ч. 4 ст. 160 кримінального закону України, якщо вказані у ч. 1 і 2 ст. 160 КК України дії були вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи членом виборчої комісії (комісії з референдуму, членом ініціативної групи референдуму), кандидатом або його довіреною особою на виборах, а також представником політичної

партії чи місцевої організації політичної партії у виборчій комісії чи комісії з референдуму, уповноваженою особою політичної партії чи місцевої організації політичної партії, офіційним спостерігачем на виборах (референдумі).

Для прикладу розглянемо вирок Острозького районного суду Рівненської області від 03 березня 2016 р. у справі № 567/123/16-к (провадження № 2201518000000077). Суть справи полягає у тому, що Особа 1 (українець, громадянин України, з вищою освітою, працює вчителем-вихователем Комунального закладу «Острозька загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів» Рівненської обласної ради, одружений, має на утриманні неповнолітню дитину, раніше не судимий, по місцю проживання характеризується позитивно, хворіє на серцево-судинні захворювання після перенесеного інфаркту міокарда) 20 жовтня 2015 р., будучи кандидатом в депутати на чергових місцевих виборах до Острозької міської ради 25 жовтня 2015 р. по територіальному виборчому округу (ТВО) № 13, перебуваючи у м. Острог, звернувся до Особи 2, який був студентом Національного університету «Острозька академія» та був зареєстрований у м. Острог, а отже є виборцем по цьому ж ТВО, з пропозицією надати йому та іншим особам у кількості 25–30 осіб з числа студентів вказаного навчального закладу, які є виборцями по цьому округу, неправомірну вигоду у розмірі по 50 грн. (тобто, 2,04 євро за курсом НБУ на день пропонування неправомірної вигоди) кожному виборцю, який на чергових місцевих виборах 25 жовтня 2015 р. до Острозької міської ради по ТВО № 13 проголосує за Особу 1, як кандидата від партії «Конкретних справ». 22 жовтня 2015 р., Особа 1 зустрівся з Особою 2 та

підтвердив свою пропозицію надати по 50 грн. (тобто, 1,94 євро; 3,63% від мінімальної заробітної плати на той час) кожному виборцю, який на цих виборах проголосує за нього, та додатково пообіцяв пригостити цих виборців на суму 500 грн (тобто, 19,47 євро). На виконання попередньої домовленості 23 жовтня Особа 1 зустрівся з Особою 2 та надав йому вказівки щодо порядку здійснення голосування з метою здійснення підрахунку голосів та визначення суми грошових коштів, які в подальшому він заплатить після виборів. Так, виборці, що голосуватимуть за Особу 1, повинні були кидати бюлетені до шостої урни, а «людина» Особи 1, що перебуватиме на виборах, буде вести підрахунок цих виборців та ставити відповідні відмітки у наданому Особою 2 списку виборців. Одночасно, під час цієї зустрічі Особа 1 надав Особі 2 частину обіцяних грошових коштів у сумі 500 грн. (тобто, 19,84 євро; 36,28% від мінімальної заробітної плати на той час) «для забезпечення частування осіб, що проголосують за нього та узгодив, що кількість виборців, які за нього проголосують буде становити 23 особи». Крім того, під час зустрічі, Особа 1 надав вказівку Особі 2, що за обіцяну суму грошових коштів він та виборці, що голосуватимуть за Особу 1, мають проголосувати за кандидата в мери м. Острог на цих виборах — Особу 3, за що він додатково забезпечить їх частуванням на суму 300–400 грн (тобто, 11,9–15,87 євро; 21,77–29,03% від мінімальної заробітної плати на той час). «В судовому засіданні обвинувачений Особа 1 вину у вчиненні злочину визнав повністю, щиро розкався у скоєному та підтвердив обставини скоєння ним злочину передбаченого ч. 4 ст. 160 КК України». Утім, як зазначається у вирокі, на слідстві Особа 1

«не визнавав своєї вини, оскільки не міг зрозуміти, що скоїв. Сам характер злочину йому не був зрозумілий. Він не розумів де був підкуп, де була агітація, що навіть пропозиція була також злочином. Після консультації з фахівцем, йому було роз'яснено, що своїми діями він скоїв злочин, який має визнати, а тому він широко розкаюється та обіцяє, що подібне ніколи не повториться». Відтак, оцінивши сукупність доказів, суд дійшов висновку, що дії Особи 1 слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 160 КК України (тяжкий злочин). Утім, враховуючи щире каяття, як пом'якшуючу обставину (ст. 66 КК України), суд вирішив, що покарання обвинуваченому слід призначити у виді позбавлення волі в найнижчій межі встановленої в санкції ч. 4 ст. 160 КК України та цій же межі призначити додаткове покарання, а саме: позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права займати посади в органах державної виконавчої влади строком 1 рік; звільнити від відбуття основного покарання з випробуванням, встановивши іспитовий строк 1 рік 6 місяців.

З огляду на те, що хабарництво виявляється не лише у наданні неправомірної вигоди, але й в отриманні цієї вигоди, законодавець також передбачає кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем (учасником референдуму) для себе чи третьої особи неправомірної вигоди за вчинення (чи невчинення) будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права або права голосу (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці (дільниці референдуму) більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах (чи відмова від такого голосування), передання вибор-

чого бюлетеня (бюлетеня для голосування на референдумі) іншій особі), незалежно від фактичного волевиявлення особи та результатів голосування (ч. 1 ст. 60 КК України).

В якості прикладу розглянемо вирок Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 16 грудня 2015 р. у справі № 495/8729/15-к (провадження № 12015160240003208). Суть справи полягає у тому, що до Особи 1 (уродженець села, громадянин України, українець, освіта середня, не працюючий, не одружений, раніше не судимий) у вересні 2015 р. звернувся Особа 2 та запропонував віддати свій голос на виборах до місцевих і селищних рад за окремого кандидата в депутати по виборах до Затоківської селищної ради, смт. Затока, Одеської області, «але за якого саме Особа 2 не повідомив, сказавши лише, що присутність Особи 1 на виборах не обов'язкова і він віддасть голос за того кандидата, за якого йому потрібно». За це Особа 2 пообіцяв Особі 1 винагороду у розмірі 700 грн (тобто, 28,62 євро; 50,8% від мінімальної заробітної плати на той час). Про те, що Особу 1 перереєструють із попереднього місця проживання та зареєструють за іншою адресою Особа 1 йому не повідомив. «Переслідуючи власні корисливі мотиви, не проявляючи своєї громадянської позиції волевиявлення, ігноруючи демократичні принципи виборчого процесу в Україні та не зважаючи на інтереси Затоківської територіальної громади, Особа 1, достовірно розуміючи, що його голос може вплинути на результати виборів, погодився на пропозицію Особи 2 після чого передав свій паспорт громадянина України Особі 2 для подальшого голосування за необхідного кандидата. За це Особа 2 пообіцяв Особі 1 після проведення

виборів неправомірну винагороду у розмірі 700 грн. Лише за втручання правоохоронних органів злочинний умисел Особи 1 та Особи 2 щодо порушення виборчого законодавства не було доведено до кінця та Особа 1 не отримав обіцяну неправомірну вигоду». 19 листопада 2015 р. між обвинуваченим та прокурором Білгород-Дністровської міжрайонної прокуратури Одеської області у присутності захисника була укладена угода про визнання винуватості, відповідно до положень якої обвинувачений широко розкаюється, визнав вину у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 160 КК України. У судовому засіданні вказана угода була затверджена, а Особа 1 був визнаний винуватим у вчиненні вказаного злочину, з огляду на що йому було призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – 850 грн (тобто, 32,98 євро);

(5) здирництво. Вимагання неправомірної вигоди в українській юридичній літературі позначається як «здирництво», в російській – «вымогательство», у білоруській – «вымогальніцтва», у польській – «wymuszanie», в англомовній – «extortion». Вказане демонструє однозначне розуміння означеної моделі поведінки в межах доктрини кримінального права різних країн світу, що є цілком виправданим, адже, ті, хто пропонують хабарі (головним чином, як корупційну «подяку») та навіть поважають тих, кому вони їх дають, зневажають усіх, хто в них

вимагає вчинення відповідних дій, обмежуючи їх імпульс інстинкту свободи, що має своєрідний вияв у корупційних відносинах. На цю обставину, зокрема, вже звертала увагу проф. В.Л. Погрібна, наголошуючи на тому, що у контексті здирництва хабарництво стає новою формою експлуатації населення, що і викликає активний протест пересічних громадян [27, с. 151].

Висновки. Отже, підводячи підсумок викладеному, можна дійти думки, що хабарництво, яке раніше розглядалось в якості феномену корупції (в окремих державах ця тенденція спостерігається й по теперешній день), на сьогодні є складною формою прояву корупції, що характеризується множинністю власних форм вияву. При цьому основними формами об'єктивації хабарництва в сьогочасній Україні є: (1) надання неправомірної вигоди в якості «подяки»; (2) надання неправомірної вигоди у виді «подарунку». (3) надання неправомірної вигоди в якості «оплати законних послуг»; (4) надання неправомірної вигоди у виді «оплати незаконних послуг»; (5) здирництво. Вказані форми вияву хабарництва, як базові форми прояву корупції, спостерігаються практично у всіх сферах буття індивіда, суспільства та держави, стаючи основою для багатьох інших форм об'єктивації корупції, зокрема, корупційного заступництва (корупційний лобізм, непотизм, кронізм).

Подяка. Автори статті висловлюють глибоку вдячність усім науковцям, праці яких стали «відправною точкою» для написання цієї наукової розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bacon F. Of Great Place. Bacon's Essays and Wisdom of the Ancients / F. Bacon. — Boston: Little, Brown & Company, 1900. — P. 98—102.
2. Гладкий В.В. Мінливість і занепад законодавства: постановка питання / В.В. Гладкий // Актуальні проблеми реформування сучасного законодавства: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 вересня 2018 р.). — Херсон: Гельветика, 2018. С. 5–10.

3. Гладкий В.В. Базові інтерпретаційні гіпотези концепту корупції / В.В. Гладкий // Актуальные научные исследования в современном мире. — 2018. — Вып. 7(39), Ч. 3. — С. 58–65.
4. Stankiewicz W. Proces integracji Ukrainy z Unią Europejską / W. Stankiewicz // Nowa Polityka Wschodnia. — 2013. — № 2(5). — С. 27–53.
5. Rzeplińska I.M. Cudzoziemcy – sprawcy przestępstwa przekupstwa na terenie Polski / I.M. Rzeplińska // Archiwum kryminologii. — 2016. — Т. 37. — С. 175–189. — DOI:10.7420/AK2016J.
6. Brunarska Z. Ukraińscy migranci zarobkowi w Polsce – dlaczego tak trudno ich policzyć? / Z. Brunarska // Studia BAS. — 2014. — № 4(40). — С. 155–174.
7. Cudzoziemcy w Polsce. Podręcznik dla funkcjonariuszy zypu blicznych / J. Białas, M. Górczyńska, M. Jaźwińska, M. Łysienia, E. Ostaszewska-Żuk, A. Pulchny, M. Szczepanik, D. Witko; M. Łysienia (red.). — Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 2016. — 160 s.
8. Chmielewska I. Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania // Badanie zrealizowane w 2017 r. / I. Chmielewska, G. Dobroczycki, A. Panuciak. — Warszawa: Departament Statystyki NBP, 2018. — 37 s.
9. Заросило В.О. Система вивчення законодавства про корупцію та напрями її розвитку / В.О. Заросило // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2012. — № 2. — С. 181–184.
10. Длугопольський О.В. Сучасні погляди на корупцію та мінімізацію її негативного впливу на економіку України / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Економіка України. — 2012. — № 9. — С. 13–24.
11. Graycar A. Understanding and Preventing Corruption / A. Graycar, T. Prenzler. — London: Palgrave Pivot, 2013. — 161 p.
12. Hladky V.V. The Manifestation of Corruption in Eastern Europe / V.V. Hladky // Path of Science. — 2018. — Vol. 4, № 1(30). — P. 4001–4012. — DOI:10.22178/pos.30-5.
13. Аль-Фаїз А.Т. Відповідальність за хабарництво за кримінальним законодавством Йорданії і України (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А.Т. Аль-Фаїз. — Київ, 2002. — 192 с.
14. Андрушко П.П. Кримінальна відповідальність за одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України) / П.П. Андрушко, А.А. Стрижевська // Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 7(59). — С. 22–28.
15. Дудоров О.О. Дудоров О.О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабара: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.О. Дудоров. — Київ, 1994. — 23 с.
16. Кваша О.О. Посередництво у хабарництві як особливий вид співучасті у злочині / О.О. Кваша // Держава і право. — 2011. — Вип. 53. — С. 494–500.
17. Крупко Д.І. Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Д.І. Крупко. — Одеса, 2005. — 271 с.
18. Лукомський В.С. Кримінальна відповідальність за дачу хабара та посередництво в хабарництві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.С. Лукомський. — Київ, 1996. — 28 с.
19. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М.І. Мельник. — Київ: Парламент. видан., 2000. — 256 с.
20. Мисливий А.В. Пропозиція хабара: злочин чивиявлення умислу? / А.В. Мисливий // Юридичний вісник України. — 2010. — № 1–2. — С. 7–11.
21. Михайленко Д.Г. Підстави кримінальної відповідальності за хабарництво (давання та одержання хабара): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Д.Г. Михайленко. — Одеса, 2009. — 264 с.
22. Пиголенко І.В. Хабарництво як соціальний феномен сучасного суспільства / І.В. Пиголенко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. — 2009. — № 4. — С. 113–121.
23. Чепелюк В.М. Корупція та хабарництво: проблеми співвідношення понять / В.М. Чепелюк // Право України. — 2004. — № 10. — С. 110–116.
24. Шиманський Ф.В. Хабарництво: кримінально-правовий аналіз одержання, давання і провокації хабара: монографія / Ф.В. Шиманський. — Одеса: Фенікс, 2004. — 180 с.

25. Шумейко Д.О. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: проблеми правової кваліфікації / Д.О. Шумейко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2015. — № 1. — С. 39—51.
26. Ковалева О.А. Правовые основы повышения уровня антикоррупционного правосознания: сравнительный анализ законодательства России и Китая / О.А. Ковалева, Т.А. Бардина, Д.А. Едгенов // Инновационные научные исследования: теория, методология, практика: сб. статей XI Междунар. науч.-практ. конф.: в 2 ч. (г. Пенза, 10 ноября 2017 г.). — Пенза: Изд-во «Наука и Просвещение», 2017. — Ч. 2. — С. 199—204.
27. Погрібна В.Л. Соціальне хабарництво — злочин чи об'єктивна реальність буття? / В.Л. Погрібна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. — 2015. — № 3. — С. 148—155.
28. Данильченко Ю.Б. Кримінально-правовий вимір протидії корупції: доцільність, ефективність, досконалість / Ю.Б. Данильченко // Право та інноваційне суспільство. — 2015. — № 1. — С. 54—58.
29. Collao L.R. Delimitación del conceptopenalde corrupción / L.R. Collao // Revistade Derechodela Pontificia Universidad Católicade Valparaíso. —2004. — № 25. — P. 339—359.
30. Filek J. Polski trójkątkorupcyjny / J. Filek // Annales: etyka w życiugospodarczym. — 2006. —Vol. 9, Nr 1. — S. 157—171.
31. Robak A. Przekupstwo jako najpowszechniejszy przejaw korupcji w życiu publicznym / A. Robak //Postawy wobec korupcji w samorządzie terytorialnym: Raport z badań w województwie śląskim / redakcja naukowa: A. Turska-Kawa, M. Czaja. — Katowice: Fundacja Akademicka IPSOORDO, 2015. — S. 67—79.
32. Jakubowski R. Cechy charakterystyczne korupcji i sposoby jej zapobiegania w administracji / R. Jakubowski // Korupcja w administracji / redakcja naukowa: M. Myśliwiec, A. Turska-Kawa. — Katowice: Fundacja Akademicka IPSOORDO, 2016. —S. 21—41.
33. Mik B. Nowela antykorupcyjna z dnia 13 czerwca 2003 r.: rys historyczny i podstawowe problemy interpretacyjne / B. Mik. —Kraków: Zakamycze, 2003. — 196 s.
34. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов; отв. ред. И.П. Лановенко. — Киев: Наук. думка, 1978. — 303 с.
35. Муравьев Ю.А. Понятие коррупции в уголовном законодательстве ФРГ / Ю.А. Муравьев // Вестник Московского государственного лингвистического университета. — 2012. — № 23 (656). — С. 98—106.
36. Васецов А.П. Соучастие и посредничество во взяточничестве / А.П. Васецов // Советская юстиция. — 1986. — № 1. — С. 13—14.
37. Уголькова Е.И. Взятка или мошенничество: проблема квалификации /Е.И. Уголькова //Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата. — 2015. — № 3 (38). — С. 70—75.
38. Бачинська І.С. Детермінанти корупції в Україні, або чому державні службовці залучені до корупційного процесу / І.С. Бачинська // Ефективність державного управління. — 2012. — № 32. — С. 377—382.
39. Земцова А.В. К вопросу о правомерности неформальных платежей в системе здравоохранения / А.В. Земцова // Российский следователь. — 2015. — № 1. — С. 24—30.
40. Семигіна Т.В. Подарунок лікарю — корупція чи подяка? / Т.В. Семигіна, І.М. Грига, Т.Г. Степурко // Віче. — 2011. — № 19. — С. 36—39.
41. Плотников А.И. Получение медицинским работником незаконного вознаграждения требует самостоятельной уголовно-правовой оценки / А.И. Плотников, Э.А. Багун, А.В. Харина //Труды Оренбургского института (филиала) Московской государственной юридической академии. — 2015. — № 26. — С. 75—82.
42. Епифанова Е.В. Подарок, чаевые или взятка? / Е.В. Епифанова // Медицинское право. — 2012. — № 5. — С. 28—35.
43. James H.S. When is a Bribe a Bribe? Teaching a Workable Definition of Bribery / H.S. James // Teaching Business Ethics. — 2002. — Vol. 6, Iss. 2. — P. 199—217.
44. Бикеев И.И. Проблемы отграничения взятки от подарка в России и за рубежом: практика и тенденции / И.И. Бикеев // Актуальные проблемы экономики и права. — 2013. — № 1 (25). — С. 245—249.

45. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 103 Конституції України в контексті положень її ст. 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука В.С., Подгорної В.В., Кислої Т.В. про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої ст. 5 Конституції України: Рішення КСУ від 05.10.2005 № 6-рп/2005 у справі № 1-5/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 41. — Ст. 2605.

46. Мочков О.Б. Нормативно-правове забезпечення безпосередньої демократії на місцевому рівні в Україні (еволюція системи місцевих виборів і референдуму) / О.Б. Мочков // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. — 2016. — № 2. — С. 1–20.

47. Федоренко В.Л. Реформування конституційних механізмів здійснення народовладдя в Україні / В.Л. Федоренко // Правові реформи в Україні: матеріали підсумк. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (Київ, 29 квітня 2013 р.) / за заг. ред. проф. В.В. Коваленка. Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2013. — Ч. 1. — С. 60–65.

48. Толстых В.Ю. Местное сообщество как основа развития институтов непосредственной демократии / В.Ю. Толстых // Политика, экономика и инновации. — 2017. — № 3(13). — С. 1–4.

49. Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики / В.В. Гладкий // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Івано-Франківськ, 19–20 трав. 2017 р.): у 2-х ч. — Херсон: Гельветика, 2017. — Ч. 2. — С. 50–53. — DOI:10.5281/zenodo.575875.

50. Гладкий В.В. Практика Європейського суду з прав людини у діяльності органів правосуддя як антикорупційний інструмент: проблеми та шляхи їх вирішення / В.В. Гладкий // Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13 червня 2018 р.). — Київ: Вид-во Нац. акад. прокурат. України, 2018. — С. 35–39.

Заросило В.А., Гладкий В.В.

Взяточничество как базисная форма проявления коррупции.

Анотація. Феномен корупції, як известно, характерен практично для всіх сфер життєдіяльності людини. При цьому, тотальне панування корупції в державі досягається за рахунок стратегічного розповсюдження даного явища в інститутах, призначених запобігати і протидіювати корупції, т. є. теми інститутами влади, яким держава і суспільство надає надзвичайно високу довіру, надаючи відповідні функції. В той же час, визнаючи корупцію одним з найбільш небезпечних явищ, обумовлених людиною, сучасне українське суспільство є надзвичайно толерантним до взяточництва — базисної форми корупції. Спробуємо критично осмислити цю проблему, автори цієї статті аналізують сутність і видову структуру об'єктивізації взяточництва.

Ключевые слова: взятка, взятодатель, взятополучатель, взяточничество, коррупция, неправомерная выгода, проявление коррупции, форма коррупции.

V. Zarosylo, V. Hladky

Bribery as a Basic Form of Corruption.

Summary. Phenomenon of corruption, as we know, is common to virtually all spheres of human activity. Thus, the total domination of corruption in the state is achieved through the strategic expansion of this phenomenon in institutions intended to prevent and counteract corruption, i.e. those power institutions the state and society put an extremely high level of confidence in by providing it with appropriate functions. At the same time, recognizing that corruption is one of the most dangerous phenomena caused by man, the present-day Ukrainian society is extremely tolerant to bribery, the core form of corruption. Trying to critically examine this issue, the authors of this article analyze the nature and species composition of bribery objectification.

Keywords: bribe giver, bribe, bribery, bribetaker, corruption, form of corruption, illicit benefit, manifestation of corruption.